

Oprócz Federacji Rosyjskiej drugim państwem, na czele którego stał profesjonalny czekista, był Azerbejdżan w latach 1993 – 2003, gdy urząd prezydenta sprawował jeden z najwytrawniejszych polityków radzieckich Gejdar Alirza Alijew ogły, który swą służbę w organach bezpieczeństwa ZSRR zaczął, mając zaledwie 18 lat w 1941 r., kiedy to został funkcjonariuszem NKWD.

Tajne służby

Azerbejdżanu

Kazimierz Kraj

Sami Azerowie dzielą historię swoich organów bezpieczeństwa na trzy okresy. Pierwszy obejmował lata 1918 do 1920 i był związany z istniejącą w tym czasie Demokratyczną Republiką Azerbejdżanu. Drugi etap historii tajnych służb Azerbejdżanu obejmował lata 1920 – 1991, okres władzy radzieckiej. Trzeci etap rozwoju organów bezpieczeństwa to lata po uzyskaniu suwerenności w 1991 r.

Już 28 marca 1919 r. na mocy Dekretu nr 157 ministra wojny Samed beka Mechmendarowa i szefa Sztabu Generalnego generała Mameda

beka Sułkiewicza w oddziale generała kwatermistrza Sztabu Generalnego zostały zorganizowane oddziały: wywiadowczy i kontrwywiadowczy. Ponieważ były to organa resortu wojskowego, ich funkcjonowanie było skierowane na zapewnienie bezpieczeństwa struktur militarnych młodego państwa azerskiego.

Już w piśmie z kwietnia 1919 r. do przewodniczącego Rady Ministrów Mechmendarow pisał, że podstawową działalnością kontrwywiadu wojskowego jest walka z zagrożeniami o charakterze militarnym. Jego zdaniem ta struktura nie jest

Operatorzy azerskich sił specjalnych na paradzie w Baku. Zwracają uwagę izraelskie Tawory, mundury ACU i okazyjne malowanie twarzy.

Kazimierz Kraj, dr nauk humanistycznych, adiunkt w Toruńskiej Szkole Wyższej, specjalista w zakresie problematyki bezpieczeństwa wewnętrznego oraz międzynarodowego, jak też historii służb specjalnych, zwłaszcza rosyjskich i radzieckich.

w stanie udźwignąć ciężaru walki z bolszewizmem, który jawi się jako problem o charakterze globalnym. Po agresji na Dagestan i Gruzję przeprowadzonej przez denikinowców, niesione z ich strony zagrożenie dla Azerbejdżanu oraz prowadzona na szeroką skalę działalność antypaństwowa bolszewików i dasznaków spowodowały powołanie przez Państwowy Komitet Obrony Azerbejdżanu nowej służby specjalnej – Organizacji do Walki z Kontrrewolucją.

Była to instytucja samodzielna, której zadaniem stała się walka z siłami wewnętrznymi i zewnętrznymi stanowiącymi zagrożenie dla integralności terytorialnej Azerbejdżanu. Na początku swojej działalności nowa służba specjalna skupiła się na walce z denikinowcami, a następnie z zagrożeniem ze strony dasznaków i bolszewików. Złożona sytuacja polityczna i militarna kraju oraz walki frakcyjne w azerbejdżańskim parlamencie doprowadziły do rozwiązania Organizacji do Walki z Kontrrewolucją co miało miejsce 6 marca 1920 r. Ostatecznie plany rządu mające na celu usprawnienie działalności służb specjalnych pokrzyżowała sowiecka agresja z 28 kwietnia 1920 r.

W latach 1920–1954 Azerbejdżańska CzK, GPU, NKWD lub Ministerstwo Bezpieczeństwa Państwowego prowadziły mającą charakter imperialny politykę, będąc instrumentem wspomagającym administrowanie republiką. Od końca lat pięćdziesiątych w organach bezpieczeństwa przeprowadzano zmiany polegające na wyznaczaniu na kierownicze stanowiska miejscowych kadr. Już w okresie, gdy Gejdar Alijew kierował kontrwywiadem KGB Azerbejdżanu, nacjonalizacja kadr była prowadzona z rozmachem. Przybrała ona na sile po objęciu przez G. Alijewa funkcji przewodniczącego KGB Azerbejdżanu w 1967 r. i w dwa lata później kiedy został on wybrany I sekretarzem Komunistycznej Partii Azerbejdżanu.

Po odzyskaniu suwerenności już 1 listopada 1991 r. zostało stworzone Ministerstwo Bezpieczeństwa Narodowego. Rozwój sytuacji politycznej w Azerbejdżanie spowodował też zmianę podstawowych zadań wykonywanych przez nowe organa bezpieczeństwa. O ile wiodącym zadaniem KGB było zabezpieczenie strategicznych interesów Związku Radzieckiego, to nowo powstałe MBN miało za zadanie przeciwdziałanie działalności wywrotowej i wywiadowczej podejmowanej przez obce służby specjalne, inne podmioty, grupy przestępcze, których działalność była skierowana na osłabienie suwerenności, integralności terytorialnej, przeciw ustrojowi konstytucyjnemu, ekonomicznemu czy obronemu potencjałowi państwa i jego pozostałym żywotnym interesom.

Do obowiązków ministerstwa należy ochrona informacji stanowiących tajemnicę państwo-

wą, walka z korupcją, handlem narkotykami, substancjami radioaktywnymi, biologicznymi i chemicznymi, handlem bronią i materiałami wybuchowymi. Zapewnia ochronę kontrwywiadowczą siłom zbrojnym Azerbejdżanu, wojskom MSW oraz jednostkom Służby Pogranicza Azerbejdża-

Gejdar Alirza Alijew ogłył (1923 – 2003) generał major, absolwent technikum pedagogicznego, ukończył kursy podwyższania kwalifikacji funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa, następnie w latach 1949 – 1950 uczył się w Leningradzkiej Szkole Ministerstwa Bezpieczeństwa ZSRR, w 1957 ukończył historię w Azerbejdżańskim Uniwersytecie Państwowym, a w 1966 r. kursy dla kadr kierowniczych KGB w Wyższej Szkole KGB im. F. E. Dzierżyńskiego.

Rasizid Namik Abbasow ogłył (1940 –?) generał pułkownik, absolwent dziennikarstwa na Azerbejdżańskim Uniwersytecie Państwowym. Po studiach do 1976 roku pracował na kierowniczych stanowiskach gazecie „Apszeron”. Od 1970 działał na niwie partyjnej, będąc m.in. II sekretarzem Komitetu Rejonowego KPA. W 1977 r. rozpoczął służbę w KGB. Po ukończeniu Wyższej Szkoły KGB ZSRR w 1979 r. został zastępcą naczelnika oddziału, naczelnikiem, a następnie zastępcą przewodniczącego KGB Azerbejdżanu. W latach 1992 – 1994 r. pracował jako zastępca ministra bezpieczeństwa narodowego, następnie jako pełniący jego obowiązki i od 1995 r. do lipca 2005 r. minister bezpieczeństwa narodowego.

nu. Zajmuje się bezpieczeństwem dyplomatów, środkami łączności specjalnej oraz szyframi. Informuje prezydenta republiki oraz z jego polecenia inne struktury państwowe o zagrożeniach bezpieczeństwa narodowego, zapewnia dopływ niezbędnych informacji wywiadowczych z zakresu wojskowego, politycznego, ekonomicznego lub naukowo-technicznego.

Prawną bazę dla działalności MBN stanowią konstytucja Azerbejdżanu, ustawa „O bezpieczeństwie narodowym”, ustawa „O działalności wywiadowczej i kontrwywiadowczej”, statut MBN oraz wiele innych aktów prawnych, w tym dekrety prezydenta republiki.

Przygotowaniem kadr zajmuje się Akademia Ministerstwa Bezpieczeństwa Narodowego im. G.A. Alijewa. Kształcenie w akademii prowadzi się na trzech kierunkach. Na pierwszym kierunku przygotowuje się funkcjonariuszy operacyjnych, drugi fakultet szkoli oficerów służby ochrony pogranicza. Trzeci kierunek to fakultet szkolenia

i doskonalenia kadr. W szkole funkcjonuje 13 katedr, wśród nich zajmujące się taktyką wojsk ochrony pogranicza, prawem karnym, prawem konstytucyjnym, nauką języków obcych, przygotowaniem fizycznym czy specjalnymi dyscyplinami zawodowymi. Oficerowie MBN przechodzą także przygotowanie fachowe w Turcji. Pomocy w przygotowaniu kadr i w zakresie wyposażenia technicznego udzielił Azerbejdżanowi Izrael.

Gdy w marcu 1992 r. w wyniku przewrotu władzę objął Narodowy Front Azerbejdżanu, w ministerstwie dokonano czystek kadrowych. Zostali wyrzuceni wysoko wykwalifikowani funkcjonariusze, także rosyjskojęzyczni. W myśl porozumienia MBN z Federalną Służbą Kontrwywiadu Federacji Rosyjskiej funkcjonariusze, którzy mieli takie życzenie, byli przenoszeni do Rosji. W 1992 r. w MBN wprowadzono obowiązkowy egzamin z języka azerskiego. Do momentu przejęcia władzy przez Gejdara Alijewa nabór funkcjonariuszy był prowadzony na zasadzie ściągania przez Narodowy Front Azerbejdżanu swoich politycznych zwolenników, po protekcji, bez przeprowadzania stosownej weryfikacji i operacyjnego sprawdzania nowo zatrudnianych. Byli wśród nich także członkowie rodzin wysoko postawionych członków Narodowego Frontu Azerbejdżanu. Została rozbita agentura zorganizowana przez lata istnienia władzy radzieckiej przez KGB. Nawet walkę z terroryzmem przeniesiono do struktur MSW.

Okres prezydentury byłego szefa KGB Gejdara Alijewa jest oceniany jako dobry czas dla azerskich czekistów. Funkcjonariusze ministerstwa rozbili niezależne azerskie organizacje wojskowe, niepodporządkowujące się władzy. Wykryto wiele planowanych aktów terroru, zduszono próby przygotowania „rewolucji islamskiej”.

Azerscy radykałowie religijni wysyłali setkami miejscową młodzież do Iranu, gdzie przechodziła ona szkolenie – nie tylko religijne, lecz uczyła się również walczyć bronią. W 2001 r. została wykryta próba zamachu stanu przygotowywana przez byłego wiceprezydenta Ajaza Mutałibowa.

W wyniku dramatycznego rozwoju sytuacji politycznej wewnątrz kraju, głównym celem azerskich służb specjalnych, zamiast Armenii, stali się polityczni przeciwnicy prezydenta Alijewa. Po klęsce militarnej w Nagornym Karabachu rząd w Baku co nieco spokojniał. Były generał KGB, praktycznie rządzący Azerbejdżanem od 1969 r. trzymał opozycję polityczną na krótkiej smyczy. Opozycja funkcjonowała zgodnie z założeniami „sterowanej demokracji”.

Jednym z ważniejszych zadań MBN jest walka ze szpiegostwem, co w odniesieniu do obsesyjnego poszukiwania szpiegów ormiańskich prowadziło do kuriozalnych sytuacji. Aresztowano

Achmed Eldar Machmudow ogły (1956 –?) generał lejtnant, absolwent Instytutu Gospodarki Narodowej im. D. Buniadsadze. W 1993 r. ukończył prawo w Bakińskim Uniwersytecie Państwowym. W latach 1980 – 2004 służył w organach spraw wewnętrznych. Ostatnim zajmowanym stanowiskiem w strukturach MSW Azerbejdżanu było kierowanie Głównym Zarządem ds. Walki z Narkotykami. Od 23 lipca 2004 r. minister bezpieczeństwa państwowego.

W latach 1989 – 1991 był przewodniczącym KGB Azerbejdżanu. Po objęciu władzy przez Front Narodowy został aresztowany, uwolniony w 1993 r. wyjechał do Moskwy i przyjął obywatelstwo rosyjskie.

Wagif Aliowsat Gusejnow ogły (1942 –?) generał major absolwent dziennikarstwa Azerbejdżańskim Uniwersytecie Państwowym, pracował w takich gazetach: „Sport”, „Młodzież Azerbejdżanu” i „Olimpijska Panorama”. W latach 1973 – 1978 sekretarz i I Sekretarz KC Komsomołu Azerbejdżanu, następnie sekretarz KC Komsomołu ZSRR ds. międzynarodowych, prezydent Narodowego Komitetu Olimpijskiego Azerbejdżanu, pracował w MSZ ZSRR.

W latach 1989 – 1991 był przewodniczącym KGB Azerbejdżanu. Po objęciu władzy przez Front Narodowy został aresztowany, uwolniony w 1993 r. wyjechał do Moskwy i przyjął obywatelstwo rosyjskie.

Fahreddin Ajat Tachmazow ogły (1951 –?) generał major, absolwent Azerbejdżańskiego Państwowego Instytutu Języka Rosyjskiego im. M. F. Achundowa, pracował jako nauczyciel. W 1977 r. ukończył Wyższą Szkołę KGB im. F. E. Dzierżyńskiego. Pracował jako oficer operacyjny KGB, pełnił funkcję zastępcy i naczelnika oddziału, naczelnika oddziału w Zarządzie MBN w Baku, w maju 1992 r. został mianowany ministrem bezpieczeństwa. Zwolniony w 1993 r.

Amnestionowany przez prezydenta Azerbejdżanu.

Nartiman Szamo Imranow ogły (1944 –?) generał major, absolwent Azerbejdżańskiego Instytutu Pedagogicznego i Wyższej Szkoły KGB ZSRR. W 1986 r. wyznaczony na stanowisko zastępcy przewodniczącego KGB Azerbejdżanu, następnie pracował w centralnym aparacie KGB. Po powrocie do Baku w 1993 r. został powołany na stanowisko ministra bezpieczeństwa. W październiku 1994 r. został aresztowany za przestępstwo antypaństwowe.

np. Japończyka fotografującego hotel, a jedynym dowodem szpiegostwa z jego strony był fakt, że studiował na on na pierwszym roku na uniwersytecie w Erewanie.

Drugim wrogiem azerskiego reżimu jest Iran i funkcjonariusze MBN dokonywali wielokrotnych aresztowań pracowników meczetów. Znajdowano u nich dowody na współpracę ze służbami specjalnymi Iranu i Hezbollahem. Aktywna praca azerbejdżańskich służb specjalnych przeciwko Iranowi jest prawdopodobnie finansowana przez USA, dla których zdobywanie informacji z Iranu, w np. świetle jego prawdopodobnych prac nad bronią jądrową, jest niezbędne. Również służby specjalne Azerbejdżanu prowadzą działalność operacyjną wobec Rosji.

W 2003 roku w Rosji został wyrzucony z armii generał major Wagif Rasułow, pracujący w sztabie koordynującym działalność wojskową państw WNP.

Wkrótce po tym zdarzeniu zostali zatrzymani rosyjscy funkcjonariusze FSB zajmujący się śledzeniem emigracji czeczeńskiej w Azerbejdżanie, kiedy naruszyli reżim ochronny obowiązujący wokół daczcy Gejdara Alijewa.

Mimo takich wydarzeń na innych płaszczyznach trwa współpraca pomiędzy MBN i FSB. Świadczy o tym spotkanie, generała Władimira Buławina, szefa aparatu Narodowego Komitetu Antyterrorystycznego z pułkownikiem Ismailem Bagirowem szefem 2. Głównego Zarządu MBN, jakie miało miejsce w lipcu 2007 r. Jak stwierdził Wł. Buławin omówiono w jego trakcie wiele interesujących kwestii w zakresie walki z międzynarodowym terroryzmem, zabezpieczaniem wrażliwych obiektów przemysłowych przed zamachami, współpracy przygranicznej, bezpieczeństwa informacyjnego i przygotowywania kadr.

W 2007 roku funkcjonariusze MBN i jego specnaz przeprowadzili operację związaną ze schwytem wahabitów, którzy mieli rzekomo zagrażać ambasadzie amerykańskiej i brytyjskiej w Baku. Nie znaleziono wprawdzie przy nich broni, ale zatrzymano ich prewencyjnie na kilkanaście dni, oskarżając o niepodporządkowanie się policji. Zatrzymywani w osiedlu Masztaga wahabici stawili specnazowi zbrojny odpór, co zakończyło się śmiercią jednego z nich i aresztowaniem dwóch pozostałych przy życiu.

Pisząc o służbach specjalnych Azerbejdżanu, warto wspomnieć, że kontrwywiad wojskowy tego kraju w latach 1992 – 2002 funkcjonował jako samodzielna instytucja. Początkowo nazywał się Osoboje uprawnienije, ale w 1999 r. zmienił nazwę na Służbę Kontrwywiadu Wojskowego.

Fot. militaryphotos.net

Masakra na przełęczy

Rosyjskie filmy o wojnie na Kaukazie można z grubsza podzielić na dwie kategorie. Pierwsza to obrazy, w których obowiązuje prosty podział na dobrych, walczących z islamskim terroryzmem Rosjan i złych, fanatycznych Czeczeńców (Afgańczyków). W tej grupy mieszczą się m.in. „Proryw”, „Czest imieju”, słynna „9. kompania” i „Wojna”. Grupa druga to filmy pokazujące kaukaski konflikt w sposób nieco bardziej złożony, unikające prostego wartościowania, skupiające się na okropnościach wojny: „Kaukaski jeniec”, „Posterunek”, „Czyszczenie”. Prezentowany dziś

obraz pt. „Burzowe wrota” („Grozowyje worota”) mieści się niestety w tej pierwszej kategorii.

Jest luty 2000 roku, górzyste rejony południowej Czeczenii. Rosyjska kompania sił powietrzno-desantowych z dywizji pskowskiej dowodzona przez porucznika Doronina ma za zadanie zająć i utrzymać przełęcz zwaną Burzowymi Wrotami, aby odciąć czeczeńskim bojownikom przejście do Dagestanu. Zadanie proste i w sam raz dla desantowców.

Na miejscu do kompanii dołącza oddział specnazu majora Jegorowa. Jegorow ma osobiste porachunki z islamistami. Kilka lat wcześniej stracił z ich rąk żonę i syna (co oglądamy w retrospekcji). Zaufany człowiek Jegorowa, były czeczeński bojownik, Szach, informuje, że do przełęczy zbliżają się silne oddziały wroga. Wiadomość okazuje się prawdziwa, w dodatku partyzanckie oddziały są znacznie liczniejsze, a co gorsza lepiej uzbrojone niż rosyjskie. Zadanie utrzymania przełęczy niespodziewanie staje się dla spadochroniarzy misją samobójczą...

Taka jest mniej więcej fabuła tego czteroodcinkowego serialu z 2006 r. Choć film ten mocno przypomina linię fabularną „9. kompanii” to wydarzenia, na jakich „Burzowe Wrota” oparto, rzeczywiście miały miejsce. Masakra kompanii spadochroniarzy z pskowskiej dywizji powietrzno-desantowej w 2000 r. na wzgórzu nr 776 była jednym z najbardziej dramatycznych epizodów tzw. drugiej wojny czeczeńskiej. Film powstał na podstawie powieści Aleksandra Tamonikowa „Kompania idzie do nieba” opisującej te wydarzenia.

Ten sprawnie nakręcony film grzeszy niestety propagandowo-werbunkowym stylem, ukazywaniem służby wojskowej jako niezłej zabawy i przerysowywaniem obrazu bojowników. Jego zaletą są natomiast efektowne sceny batalistyczne, niektóre budzące wręcz podziw dla umiejętności realizatorów, które zostały sfilmowane w dodatku w pięknych górskich krajobrazach. Komu więc nie przeszkadza jego propagandowa wymowa, a lubi batalistykę, temu z czystym sumieniem „Burzowe Wrota” można polecić.

(PS)

„Burzowe Wrota” („Grozowyje Worota”), reż. Andrzej Maljukow, Rosja 2006.